

Екипът на дигитален архив „Стари Цариброд“ представя на Вашето внимание част от книгата „Димитровградският /Царибродският/ говор“ на изследователя Рангел Божков. Както самият автор споделя, целта на това изследване е да се представят характерните особености на царибродския диалект, като част от северозападните български говори и по-специално нерезделна част от белоградчишко-трънския диалект и в географско отношение негов център.

Нашето желание е чрез бесплатен и неограничен достъп, широката общественост да се запознае с този интересен труд и да подпомогне дейността на различни изследователи на царибродската култура, история и писменост в нейните разнородни аспекти на развитие.

Приятно четене!

Екипа дигиталног архива “Стари Цариброд“ Вам представља део књиге “Димитровградски / Царибродски/ говор“ аутора Рангела Бошкова. Као што је и сам аутор рекао, циљ његовог исраживања је био да се представе карактеристике и особине царибродског дијалекта, као дела северо-западних бугарских говора и посебно као саставног дела дијалекта области Белоградчика и Трна.

Наша жеља је да се путем бесплатног и неограниченог приступашира јавност упозна са овим интересантним радом, као и да се помогне активност других људи који истражују царибродску културу, историју и писменост у различитим фазама њиховог развоја.

Пријатно читање!

В говора не беше открит случай, при който членната морфема може да се намира след мека съгласна и да бъде под ударение. Анализът на диалектния материал дава основание да се направи изводът, че членната форма *-ът* е условие за затвърждане на предходната палатална съгласна: *кон' — конът*, *огён' — огёнът*. Доказателство за това са и твърдите съгласни пред членната форма в съществителните от типа *говеда०т*, *коза०т*, *гайдар०т* и др. под.

Женски род. Членната форма при всички съществителни имена от женски род е неизменно морфемата *-та* независимо от мястото на ударението и характера на предходната фонема: *водата*, *войната*, *войската*, *върбата*, *гавгата*, *главата*, *гората*, *дъската*, *жената*, *иглата*, *коцата*, *метлата*, *момата*, *ногата*, *офицата*, *раната*, *реката*, *росата*, *руката*, *сестрата*, *сълзата*, *торбата*, *травата*, *чорбата*; *гъшата*, *кодата*, *стоката*, *йжата*, *чёрката*; *главната*, *землата*, *змиятата*, *винната*; *светул'ката*, *вүрн'ата*, *сёнк'ата*, *цирп'ата* 'глинен съд с форма на тесния за печене на погача'; *болестта*, *вечерта*, *костта*, *кърфтта*, *маста*, *младостта*, *солта*, *старостта*, *ночта*, *убостта* и мн. др.

Преобладават случаите с парокситонно ударение: *главата*, *гората*, *травата*.

С членна форма *-та* се членуват и една малка група съществителни имена от мъжки род, които окончат в единствено число на гласна *-а*: *ацамайя — ацамайата*, *башт — баштата*, *войбода — войбодата* и др.

Среден род. Всички съществителни имена от среден род в единствено число имат членна форма морфемата *-то* независимо от мястото на ударението и характера на предходната фонема: *брашното*, *винто*, *влакното*, *гърнето*, *дървото*, *житото*, *йужето*, *крондото*, *местото*, *млекдото*, *момчето*, *окото*, *пердото*, *селото*, *сеното*, *сърцето*, *тестото*, *удото* и *удто*, *челото*; *брা�шното*, *бърдото*, *житото*, *златото*, *крондото*, *йагнето*, *мъслото*, *ралото* и мн. др.

По отношение на ударението членуваните съществителни имена от среден род образуваат две групи. Членуваните имена от първата група имат парокситонно ударение: *винто*, *дървото*, *челото*. Втората група е много по-малобройна. Тук членуваните форми на съществителните от среден род имат пропарокситонно ударение: *йагнето*, *ралото*.

Множествено число

Съществителните имена от мъжки и женски род в множествено число имат една членна форма — морфемата *-те*:

Мъжки род: *водовете*, *гласовете*, *градовете*, *грошевете*, *звевовете*, *зубите*, *кл'чевете*, *кошовете*, *мужете*; *госк'ете*, *даровете*, *спниете*; *кон'йте* и *кон'ете*, *дните* и *дъновете*; *гайдарете*, *градинарете*, *дърварете*, *йабълкарете*, *козарете*, *офицете*.

Съществителните имена от мъжки род като *гос*, *сноп*, *сел'янин*, *циганин*, *србин* могат да получат в множествено число членна форма *-то* и така се образуваат специални форми със събирателно значение: *госк'ето*, *сел'янето*, *сндието*, *србето*, *циган'ето*. Нечленувани, тези форми имат обикновено множествено число: *снди'е*, *срб'е* и др.

Женски род: *брадете*, *войнете*, *върбете*, *главете*, *горете*, *дъск'ете*, *женете*, *иглете*, *козете*, *косете*, *метлете*, *момете*, *рекете*, *сестрете*

те, *снайете*, *сълзете*, *торбете*, *въшик'ете*, *йетървете*, *офицете*, *син'ете*, *ног'ете*, *рук'ете*; *костите* и *косчин'ете*, *блестите*, *радостите* и др. И тук преобладаващият брой членувани форми имат парокситонно ударение: *брадете*, *женете*. При нечленуваните форми на тези съществителни имена ударението също е парокситонно: *глъве*, *жъне*, *кдзе* и др.

Среден род. Съществителните имена от среден род в множествено число се членуват с морфема *-та*: *влакната*, *греблата*, *дървата*, *зърната*, *йайцата*, *крилата*, *кроната*, *местата*, *момчетата*, *перата*, *платната*, *селата*, *чревата*; *йужетата* и *йужетийата*, *лозата*, *полетата*, *цив'к'ишната*, *пращината*, *пълишната* и др.

Падежни остатъци при членуваните форми

В царибродския говор и особено в езика на възрастните му носители, макар и спорадично, се откриват следи от склоняне член при категорията на одушевени предмети от мъжки род. За изразяване на агломеративно падежно отношение при членуваните съществителни имена от мъжки род за личните имена в езика на възрастните се използва морфемата *-тога* (вж. карта 19): *Срето учител'атога*. *Дадо белешкуту на brigadиратога*. *Он ўз чёркуту на куматога наши*. *На ўтуре́дънти че смениши офа́рдатога горе*. *Очено да вйдимо мъжатога твой*.

В трънския говор тези форми се употребяват много по-често. По тази причина в южните села, обхванати от царибродския говор, това явление се открива по-лесно и колкото повече се върви на запад към р. Нишава и Стара планина, толкова употребата му прогресивно намалява. Падежни остатъци се откриват и при членуваните съществителни имена от женски род в единствено число. Тук агломеративното падежно отношение се изразява при членуваните имена с морфема *-ту*: *Видо даскалъцу ту* *у срет сел*. *Дай на чёркуту све и не се бой*. *Узни дре́йтуту на женуту* и др. под. Тези форми са общоприети в езика на всички носители на говора.

Степенуване

И в царибродския говор степените за сравнение са специфична категория за качествените прилагателни имена. Както в книжовния език, доколкото е възможно при определени синтактични условия някои съществителни да изпълняват функцията на определение, възможно е и степенуването да обхваща някои съществителни имена: *Женà му ддма с по-муш од н'ёга*. *Онà ѹе по-човек от сестрù си*. *Асèн беши по-чорбацайда од н'егдивите брайк'а*. *Драган е по-работник од башт' си* и др. под. Примери с употреба на превъзходна степен при съществителни имена като *Он ѹе най-пийач от свите муже у село се срещат доста рядко*.

ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ

Общи сведения

Имената от тази лексико-граматическа категория имат три рода — мъжки, среден и женски, и две числа — единствено и множествено.

Както във всички български говори, най-често срещаните родови окончания в единствено число са: -*о* за мъжки род, -*о* за среден род и -*а* за женски род (*бѣл зѣйк*, *белѣ пѣле*, *белѣ козѣ* и др.).

По-сложно е положението с наличието на специални окончания за трите рода в множествено число (вж. карта 23). В повечето села на царибродския район действително могат да се открият окончания за трите рода на прилагателните имена в множествено число. Те са: -*и* за мъжки род, -*а* за среден род и -*е* за женски род (*голѣми мѫже*, *голѣме жѣне*, *голема сѣла* и др.). Това явление като общата черта на северозападните *у*-говори намираме в трудовете на всички наши езиковеди, които са изследвали широките ареали на тези български говори.⁵⁵ Затова то се приема в езиковедската литература като установен факт.

Обаче наблюденията върху функционалния план на адективните окончания за граматически род в множествено число в царибродския говор показваха много по-точно състоянието на картината за това явление. Те създадоха възможност да се установи, че семантично и формално-структурно явленietо е вярно отразено, т. е. в плана на съдържанието и плана на формата (изразяването) констатацията в българската езиковедска литература е вярна и за царибродския говор. Но тази констатация във функционален план на явленietо получава ново много важно освещение за жизнеността на това явление. Защото диалектният материал показва, че във всички села на Царибродско в закономерна употреба са само окончанията -*и* за м. р. мн. ч. и -*е* за ж. р. мн. ч. (*голѣми волдѣ*, *голѣми кон'и*, *голѣме дѣце*, *голѣме кѣзе* и др.). В отделни случаи дори прилагателните имена от женски род могат да се употребят в множествено число с граматически родов показател за мъжки род -*и*.⁵⁶ Прилагателните имена от среден род обаче, макар да имат свое окончание, много често се употребяват в множествено число с окончанието за мъжки род -*и* (*лѣши децѣ*, *голѣми очѣ*, *добрѣ момѣта*, *лѣди девойчетїи* и др.). Собственото окончание за прилагателните имена от ср. р. в мн. ч. -*а* се среща повече в най-южните села на царибродския район, които са в съседство с трънския говор. Навсякъде другаде и особено в селата на север от р. Нишава, макар това окончание да е познато на носителите на говора, неговата употреба е в процес на силно ограничение. При различните информатори случаите на употреба са различни и затова тяхното точно установяване се оказа невъзможно. Изводът, че носителите на говора познават окончанието за мн. ч. на прилагателните имена от ср. р. -*а*, се направи и въз основа на реакцията, която се получава при експерименталната употреба от изследвача на тези прилагателни имена в множествено число. В диалога носителите на говора приемаха естествено употребата на този граматически показател.

Обстоятелството, че в царибродския говор окончанията на прилагателните имена от ср. р. в мн. ч. в преобладаващия брой от случаите са изравнени с окончанията на прилагателните имена от мъжки род (*добрѣ децѣ*, *дѣрвени колелѣ* и др.) и отделните случаи, при които прилагателните

⁵⁵ Б. Чонев. Произход, име и език на моравците. С., 1918, с. 23; А. Тодоров - Балан. Цит. съч., 163—164; Ц. в. Тодоров. Цит. съч., с. 306 и др.

⁵⁶ Ц. в. Тодоров. Цит. съч., с. 306.

от ж. р. мн. ч. се употребяват също с маскулиниото окончание -*и*, е доказателство за твърде важна тенденция в развитието на диалекта.

Върху това много важно явление (изравняването на формите на прилагателните имена от ср. р. мн. ч. със съответните форми на прилагателните имена за м. р.) досега в литературата не е обръщано внимание, вероятно защото при всички диалектоложки изследвания на преден план е излизал анализът на семантично-структурната същност на системата. Проучването на явленията в плана на тяхната функция (употреба) или напълно отсуства, или стои в периферното внимание на изследвача. Може да се съжалява, тъй като тъкмо в този план най-често се проявяват живите тенденции в развитието на всяка езикова система.

Трябва да се изтъкне обстоятелството, че по отношение на неутрумните множествени форми на прилагателните имена у А. Белич⁵⁷ не намираме необходимата информация, която би ни ориентирала върху действителното състояние на това явление в началото на века.

В царибродския говор закономерно се използува, както във всички български диалекти, аналитичният начин за изразяване на степените за сравнение при прилагателните имена. Сравнителната степен на качествените прилагателни имена се изразява с акцентуирана частица *по-* положителната форма (*по-боѣт човѣк*, *по-голем дѣтѣ*, *по-йтра жена*, *по-малкѣт стол* и др.), а превъзходната степен — с акцентуирана частица *най-* положителната степен на прилагателното име (*най-боѣт човѣк*, *най-големото детѣ*, *най-малкѣт син* и др.). Синтетичният начин за образуване на сравнителна степен, характерен за диалектите на други славянски езици, не е познат на царибродския говор.

Друга съществена особеност на царибродския говор е членуването на прилагателните имена в единствено и множествено число (*висѣкѣтът вѣр*, *висѣката жена*, *висѣкото дѣрвѣ*, *висѣките вѣрове*, *висѣките жѣне*, *висѣките дѣрвѣта* и т. н.).

В говора, макар и по-рядко, се откриват винителни форми на прилагателните от мъжки род, образувани с окончание -*ога* (*Довѣди бѣлога кон'а* и др.).

Както в съседните трънски и белоградчишки говори, така и в царибродския трайно се е запазила винителната падежна форма за прилагателните имена от женски род с окончание -*у* (*Он свѣрши голему работу*. *Дай му зеленути тетратку*. *Узни си од бѣлуту погачу* и др.).

Видове прилагателни имена

В структурно отношение прилагателните имена биват непроизводни (бел, стар, цѣрн и др.) и производни (бабин, блаѣт, бѣроѣ, бѣцкаф, вѣшенски, дѣждовит, кѣрваф, пепел'иѣ и др.). По значение прилагателните имена се делят на качествени и относителни.

Качествени прилагателни имена. За размери на предметите: *виѣдк вѣр*, *голем петѣл*, *малѣк овѣн*, *нѣсѣк човѣк*, *тѣсѣн пут*, *широк двѣр* и др.; за цветове: *бел* (*облѣк*), *зелен* (*боп*), *син* (*цвет*), *цѣрвѣн* (*петлицѧн*), *цѣрн* (*бивол*) и др.; за вкусове: *блак* (*шикѣр*), *л'ут*

⁵⁷ А. Белич. Цит. съч., 425—441.

(пипèр), късъл (оцет), слан (пàсул') и др.; за физически качества: болън (петъл), здраф (човèк), ѹак (кон'), мек (леп), твèрт (леп) и др.; за качества на лица: добър, лош, прос(t), мързилф, работън, умън и др.

Относителни прилагателни имена. Това са прилагателни, означаващи качества и свойства чрез никакво отношение, в което се намира предметът с друг предмет. Тези отношения са много разнообразни: вънкашън, гладън, градобйтън, гриждовън, далечън, дъждовън, жалостивън, Ѣечмичън, калчийшън, ладън, лебън, лъжовън, лъсън, проводън, провирън, срамотън, страшън, шайачън, дънджишън, дънджескашън, есенджишън, ланишън, летоишън, нъческашън, нъческишън, одавнашън, пролетошън, пролетън, сабалешън, сегаишън, скорошън; глетаф, жъмбаф, мъраф, съраф, штураф; бабин, баштин, бедин, зълвин, какин, лелин, майчин, мамин, сестрин; алваийски, бакърцийски, бъволски, бостанцийски, воденичарски, морузарски; въшилиф, боклукчиф, завислиф, к'ирлиф, л'умтиф, парциалиф, пеперл'иф, срамлиф, сърдлиф; брооф, бъкооф, врапчооф, гъброоф, дрлооф, чамооф; биковйт, бусовйт, ветровйт, г'аволйт, дъждовйт, сън'йт; брадат, власат, кърстат, устат; влъкнес, вълнес, гачес, главес, гривес, окдолчес, чорбес; златис, каменис, коренис, тревис; айдук'и, врабъчк'и, дъртъчк'и, ѹаръчк'и, стъръчк'и, торлак'и, човечк'и; вълчи, лесичи, мечи; бедн'ашк'и, бичешк'и, голташк'и, кравешк'и; мачешк'и и мн. др.

Граматически категории

Род и число

В плана на изразяването в селата на царибродския говор се срещат три родови показателя в единствено и в множествено число.

Единствено число

Родовите окончания за мъжки род са: нулева морфема, когато прилагателното име завършва на съгласна, и морфема -и (бел, висдок, глетаф, църн, врабъчк'и, горски, торлак'и, вълчи, мечи, голташк'и, мачешки, воденичарски, морузарски).⁵⁸

Граматическият показател за женски род е морфема -а, прибавена към прилагателните за мъжки род, завършващи на съгласна (бел — бела, глут — глута, църн — църна), или замества окончанието -и от формите за мъжки род (торлак'и — торлакша носийша и т. н.).

Интерес представлява окситонното ударение при някои (предимно двусрочни и трисрочни) прилагателни имена от женски род⁵⁹: бела, глута, голема, дива, зелена, мокра, руса, сива, студена, цървеная, църная и др. (вж. карта 11).

Граматическият показател за среден род е морфема -о, която се прибавя непосредствено към формите на прилагателните, завършващи

⁵⁸ БДА, т. 1, карти 191, 192; т. 2, карта 200; т. 3, карти 219—221; т. 4, карти 295, 296.

⁵⁹ БДА, т. 2, карта 151; т. 4, карти 181, 182.

на съгласна (висдок — висдоко, мдраф — мдраво), или замества морфема -и, когато формите на прилагателните от мъжки род завършват с тази морфема (бъволски — бъволско; ѹадук'и — ѹадукче, лесичко, стърачко, човечко и др.).

Множествено число

Прилагателните имена от мъжки род окончават на -и: бел — бели, голем — големи и др. При онези форми на прилагателни имена, които в единствено число завършват на същата морфема, окончанието в мн. ч. е равно на окончанието в ед. ч.: торлак'и кум — торлак'и общачи, айдук'и нди — айдук'и ножеве и т. н. Както е известно, този тип омоними се срещат точно със същите формални показатели и в книжовния български език. Окончанието за женски род е -е. То се прибавя направо към прилагателните имена, които в ед. ч. м. р. завършват на съгласна (висдок — висдке, бабин — бабине и др.) или заместват гласна -и при прилагателните, завършващи на тази гласна в ед.ч. м.р. (бедн'ашк'и — бедн'ашк'е жъне, стърачк'е работе и др.). Прилагателните имена от ж. р. мн. ч. редовно се употребяват в царибродския говор с окончание -е. Макар и много рядко обаче, в селата на север от р. Нишава могат да се чуят и форми за ж. р. на прилагателните имена, които са се изравнили с формите за м. р. (диви жъне, луди краве).

В царибродския говор, особено в селата, разположени в близост до трънския говор, прилагателните имена имат в множествено число и специално окончание за среден род — морфема -а (голема деца, голема села). Това е обаче само констатация в структурно-семантичен план. Носителите на говора познават това окончание. Но анализът на явленietо в плана на неговата функция води до интересни резултати. Общата картина на родовите окончания в множествено число в царибродския говор показва, че докато маскулинните и женските форми (с малки изключения) са закономерно явление във всички села, за окончанията за среден род не можем да установим същото. Много често формите за сп. р. са изравнени с формите за м. р. в мн. ч. Очевидно е разколебана употребата на формите за сп. р. с окончание -а.

Изчисленията показват, че в 22 села прилагателните имена в среден и в мъжки род мн. ч. са изравнени по форма, т. е. използват се главно формите за м. р. с окончание -и. В 12 села по-често се използват специалните форми за сп. р. с окончание -а, а в осем села се открива смесване, т. е. срещат се форми от сп. р. с окончание -а и с маскулинното окончание -и, без видимо надмощие на едно от тези две окончания. Населението в целия Царибродски район познава специалните неутрумни множествени форми на прилагателните имена (с окончание -а), но те не са единакво разпространени в езика на всички села. В речта на носителите на говора от селата, разположени на север от р. Нишава (Сенокос, В. Ръжана, Каменица, Брайковци, Г. Криводол, Вълковия, Мойнци, Гуленовци, Одоровци, Протопопинци, Смиловци, Паскашия, Бребевница, Планиница и др.), неутрумните форми носят окончания за м. р. В този район са и селата Славине, Изатовци, Мъзгош, Радейна, Бребевница, Болев дол, Петърлаш и Градине, където се употребяват за мн. ч. форми на прилагателните, образувани с окончания -а и -и, т. е. неутрумните форми са сменени с формите за м. р. В селата на юг от Цариброд към Трън се срещат

по-често случайте със запазено специално окончание за прилагателните имена от сп. р. в мн. ч. Но и в този район се откриват примери с изравнено множествено число на прилагателните от мъжки и среден род (с окончание -и) — Поганово, Борово, Скървеница. За това, че е имало разколебаване на тройните родови множествени окончания в Царибродския говор, могат да свидетелствуват и някои единични примери, които откриваме у Цв. Тодоров⁶⁰ още преди около 50 години. Изразяването на множествено число на прилагателните имена от среден род в говора на селата около гр. Годеч е описано от М. Виденов⁶¹. Според автора изоглосата три родови окончания — две родови окончания в множествено число на прилагателните имена минава западно от селата Губеш, Голеш, Беренде, Каленовци. На запад от тази линия неутрумните адективни форми в мн. ч. са закономерно явление. Това може да бъде вярно само ако М. Виденов има пред вид резултатите от анализа в структурно-семантичен план, защото анализът на функционалния план на явленето, както бе изложено по-горе, показва, че далеч по на запад от тази линия неутрумното окончание за мн. ч. на прилагателните имена не се употребява или употребата му е силно разколебана.

Падежни остатъци

Прилагателните, които изразяват качества и признания на имена на лица от мъжки род, приемат окончание -ога за винително падежно отношение: *Срѣто твоѣга младоѓа сїна. Тамо ѹа видѣ и староѓа братा. Ти видѣ ли цѣрнога човѣка тѣмо* и др. Трябва да се подчертава, че и в тази семантично ограничена група имена окончание -ога понякога се среща заменено с именителна форма на прилагателното име: *Она ѹма малку сестрѹ и голем брат. йа съм видѣл тиїа добоѓ човѣк* и др. Винителната падежна форма с окончание -ога се употребява редовно в изречения, където пред прилагателното име се намира местоимение със същото окончание: *йа срѣто моѧга големога братा. Ти не видѣ ли твоѣга староѓа братा* и др.

Както при съществителните имена, всички прилагателни, които се поставят пред съществителни от женски род в косвен падеж, имат редовно окончание -у: *Покажи еднѹ голему звѣзду. Сакаш ли, кўме, бѣлу погачу. Видѣл ли си бѣлу бѣволицу. Она работи с голему матику. Че кѣжем на лѣшту даскалицу* и др.

Общата картина на падежните остатъци показва, че само прилагателните имена от женски род има агломеративна падежна форма. Прилагателните от мъжки род единственото падежно окончание -ога се отнася само за изразяване качества на лица, а прилагателните в среден род нямат никакви падежни морфеми: *йа ѹмам добро момче. Окни на по-големото девойче*. В царибродския говор прилагателните в множествено число от трите рода нямат падежни форми: *йа нѣма да слѣшам лѣши мѫжье. Не си ли видела шантаве жѣне. Йамамо си добри деца*.

⁶⁰ Ц. в. Тодоров. Цит. съч., с. 306.

⁶¹ М. Виденов. Цит. съч., с. 69 и 195.

Степенуване

Известно е, че в своето развитие българският език върху цялата си историческа територия е създал нови, при това аналитични форми за изразяване качествата на предметите и явленията чрез прибавяне към положителната форма на прилагателното частица *по-* за сравнителна степен и частица *най-* за превъзходна степен.

Във всички села на царибродския говор степените за сравнение на прилагателните имена се образуват по посочения общобългарски начин: *по-бел, по-добоѓ, по-висок, по-зелен, по-блак, по-л'ут, по-кисъл, по-твѣрт, по-цѣрвѣн, по-цѣрн* и др. и *най-бел, най-блак, най-висок, най-добоѓ, най-зелен, най-кисъл, най-л'ут, най-твѣрт, най-цѣрвѣн, най-цѣрн* и др. Следователно става дума за една характерна особеност на българския език, по която той съществено се отличава от другите славянски езици.

Диалектният материал показва обаче, че се срещат отделни примери, при които се степенуват и относителни прилагателни имена: *по-вѣшиліф, по-зависліф, по-срамліф, по-пеперл'їф, най-зависліф, най-устат*.

Членуване

Всички прилагателни имена в царибродския говор се членуват, за да изразят качества, които са известни, познати, споменати. Членната морфема за прилагателните от мъжки род ед. ч. е само *-ът*. В говора липсва кратка членна форма *-ъ*. При прилагателни имена, които завършват в единствено число на гласна *-и* (*воденичарски, мѣши, торлачък'и*), членната морфема се прибавя към разширена основа, завършваща на *-и*: *айдуч'к'ийт, бостанциск'ийт, вѣлчийт, голташк'ийт, кѣрешкийт, стѣрачк'ийт, торлачк'ийт, човѣчк'ийт* и др. При членуване на прилагателни имена, които в ед. ч. завършват на съгласна, членната форма се свързва с прилагателното име с помощта на гласна *и* и съгласна *и*: *бѣлийт, високийт, гладнийт, зеленийт, пролѣтошнийт, саблешнийт* и др. В същност отнася се за общобългарски модел за членуване на прилагателните имена.⁶²

Членната форма на прилагателните от женски род ед. ч. е *-та* за именителен падеж и *-ту* за останалите падежи: *големата, големуту, бѣбината, бѣбинуту, биковитата, биковитуту, устѣтата, устѣтуту* и т. н.

Прилагателните от среден род ед. ч. се членуват с *-то*: *глѣтавото, дѣдиното, зѣлвиното, парцаливото* и др.

В множествено число членната форма е една (*-те*) за трите рода: *големите мѫжье, големете жѣне, големите деца* и т. н. От тази закономерност правят изключение прилагателните, употребени като съгласувани определения на съществителните имена, които образуват множествено число с окончание *-ий/а-тий/а*: *девойчетий/а, телетий/а*. В тези случаи бяха открити форми на прилагателни имена с членна форма *-та* за среден род мн. ч.: *лѣдата девойчетий/а, гладната телетий/а* (с. Врабча, Звонци и Борово).

Членуваните форми на прилагателните от среден род са твърде показателни за извода, че родовите окончания за сп. р. мн. ч. са силно раз-

⁶² БДА, т. 1 карта 157; т. 2, карта 175; т. 3, карти 178, 179; т. 4, карта 157.

колебани в повечето села на царибродския говор. Това е така, защото при членуваните множествени форми на среден род са употребени само изравнени с прилагателните имена от мъжки род неутрумни форми: *добрите момчета, дървените колелета, малките деца* и т. н. Очевидно е, че членната форма *-те* изисква изравнена множествена имена от ср. р. с множествената форма от м. р. Изключения от това правило не бяха открити: *белите платна, добрите деца, зелените житя, малдите сърца, юбавите села, цървените вина* и т. н.

ЧИСЛИТЕЛНО ИМЕ

Числителните имена в царибродския говор, както във всички български диалекти, биват числителни бройни и числителни редни: *едън, три, пет; първи, трети, пети* и т. н.

Числителни бройни

Числителните бройни форми не се различават съществено от книжовните:

<i>едън</i>	<i>единайсе</i>	<i>двойс и едън</i>
<i>два</i>	<i>дванайсе</i>	
<i>три</i>	<i>тринайсе</i>	<i>тройс</i>
<i>четири</i>	<i>четринайсе</i>	<i>четирисе</i>
<i>пет</i>	<i>петнайсе</i>	<i>песесе</i>
<i>шест</i>	<i>шеснайсе</i>	<i>шайсесе</i>
<i>седем</i>	<i>седъмнайсе</i>	<i>седъмдесе</i>
<i>осем</i>	<i>осъмнайсе</i>	<i>осъмдесе</i>
<i>девет</i>	<i>деветнайсе</i>	<i>деведесе</i>
<i>десет</i>	<i>двойсе</i>	<i>сто</i>
	<i>сто и едън</i>	<i>ил'адо</i>
	<i>двеста</i>	<i>ил'адо и едън</i>
	<i>трйста</i>	<i>две ил'ади</i>
	<i>чётиристотин</i>	<i>три ил'ади</i>
	<i>пётстотин</i>	<i>три ил'ади двеста и двайсе</i>
	<i>шестстотин</i>	<i>три ил'ади двеста двайс и едън</i>
	<i>седъмстотин</i>	
	<i>осъмстотин</i>	
	<i>деветстотин</i>	
	<i>двойстотин</i>	<i>сто ил'ади</i>
		<i>сто ил'ади трйста тройс и пет</i>

Формата на *едън* в среден род е *едънд*, а в женски род — *еднà*. Числителното *два* има обща родова форма за среден и женски род — *две* (*две жене, две гнездà* и др.). Всички останали числителни бройни имат една форма за трите рода.

В царибродския говор за лица от мъжки род се употребяват следните форми за числителни бройни: *двойма, трйма, четирма; двойца, тройца, четвърца; петина, шестина, седмина, осмина, деветина, десетина* и т. н.

За означаване на приблизителен брой предмети и явления се използват следните числителни:

а) за количество от едно до 100 формите от типа *десетина, педесетина* (както в книжовния български език);

б) съчетание на две съседни числителни бройни в естествения им ред: *три-четири, четири-пет, пет-шес* и т. н. Възможни са и форми със съкратена част на първото числително бройно, напр.: *два-тринайсе, пет-шеснайсе* (и *пешеснайсе*).

Числителните бройни за лица от мъжки род от типа *двамѝна, тройца, петина* и т. н. се членуват както имената от женски род с членна форма *-та*, напр.: *двамѝната, тройцата, петината* и т. н. И в други случаи, когато формата на числителното бройно завършва на гласна фонема *a*, членуването се извършва както при имената от женски род ед. ч. с чл. форма *-та*, напр.: *дватà, двестата, трйстата; Донеси дватà стôла* и др. В останалите случаи, т. е. когато бройните числителни имена завършват на гласните *-e, -i* или на съгласна, приемат членна форма *-те*. Като се изключи формата *двèте*, която е само за женски и среден род, членуваните форми на следващите бройни числителни имена служат за трите рода: *трйте стôла, трйте жèне, трйте села* и др.

Числителни редни

По своето значение и синтаксична функция числителните редни в царибродския говор се държат като прилагателни имена:

<i>пърф и първи</i>	<i>осми</i>
<i>фтор и фтори</i>	<i>девети</i>
<i>трет и трети</i>	<i>десети</i>
<i>четвърт и четвърти</i>	
<i>пети</i>	<i>двойсети</i>
<i>шести</i>	<i>тройсети</i>
<i>седми</i>	<i>трийсети и първи</i>

Граматическите показатели за единствено число са за м. р. *-o и -i*, за ср. р. *-o*, за ж. р. *-a*. В множествено число числителните редни в мъжки и среден род имат едно окончание *-и* и за женски род *-e*: *фтор, фтори, фторо, фтора, фтори и фторе*.

В царибродския говор се употребяват родително-винителни форми на числителните редни: *третога, четвъртога, петога, . . . деветога* и др.

Числителните редни се членуват като прилагателни имена: *петийтъ вол, петото яйце, петата погача*. В множествено число имената от мъжки, среден и женски род имат една членна форма *-те*: *третите столче, третите яйгешта, третете гдине*.

Когато числителните редни са съгласувани със съществителни имена от женски род в косвен падеж, имат падежно окончание, както прилагателните в косвен падеж женски род *-у*: *Нàшиятът син купи четвъртути яйцу от Горското натамо. Чёрката ѝè жèнена и ѝмамо фтодру уничку. Нà съм изгонил и трек'тути цйганку*.

МЕСТОИМЕНИЕ

Както във всички български диалекти, така и в царибродския говор се използват следните видове местоимения: а) лични: *йа, ти, он, она, онò, нийе, вийе, они, она, онè*; б) притежателни: *мой, твой, н'егдф, н'егдва* и т. н.; в) възвратни: *себе си*; г) показателни: *тийа, тайа* и т. н.; д) въпроси-

сителни: *кой*, *койа* и т. н.; е) относителни: *кой*, *чай* и т. н.; ж) неопределителни: *некой*, *некоиа* и т. н.; з) отрицателни: *никой*, *никоие* и т. н.; и) обобщителни: *секой*, *секоиа* и т. н.

Местоименията се менят по род (без 1 и 2 лице на личните местоимения), число, лице (само при личните и притежателните местоимения) и падеж. В сравнение с категорията на съществителното име (и особено при личните местоимения) в диалекта са останали, както и в книжовния български език, повече падежни форми за синтетично изразяване на различни граматични отношения, за което свидетелствуват констатации като: „Една от най-важните черти на личните и на някои други местоимения в съвременния български език е това, че имат падежни форми, докато иметата са загубили напълно падежната флексия.“⁶³

Анализът на диалектния материал показва, че като се изключат прилагателните местоимения, членуването не е характерна местоименна особеност, т. е. положението е същото, както в книжовния език.

По- подробно формите на различните местоимения се представят по следния начин:

Лични местоимения

В категорията на личните местоимения се откриват форми, отразени в табл. 3.

Таблица 3

Лице	Падеж				
	Именителен		Винителен		дателен
	пълна ф.	пълна ф.	кратка ф.	пълна ф.	кратка ф.
Единствено число					
1.	я	мèне	ме	на мèне	ми
2.	ти	тèбе	те	на тèбе	ти
3. м. р.	он	н'èга	га	на н'èга ¹ (н'èму)	му
ср. р.	онò	-	-	-	-
ж. р.	она	н'у	г'у (бу) ²	на н'у ³ (н'ой)	йу (н'у) ⁴ вой (бу)
Множествено число					
1.	пийе (пи)	нас	ни	на нас (нам)	ни
2.	вийе (ви)	вас	ви	на вас (вам)	ви
3. м. р.	они	н'и	ги	на н'и (н'им)	им
ср. р.	она	-	-	-	-
ж. р.	оне	-	-	-	-

¹ Вж. карта 24.

² Вж. карта 25.

³ Вж. карта 26.

⁴ Вж. карта 27.

⁶³ Л. Андрейчин, К. Попов, Ст. Стоянов. Цит. съч., с. 171.

Диалектен материал:

1 л. ед. ч.: *Иа имам двойца братънци. Иа им дàдо од мðйту рекùту. Иа слùшам по ѹжуту. Иа се казùјем Л'убинка; За тùту работу пàтай мèне. Мен не ме е стра. Онì очу мèне за снàу. Мèне ме е ѹат; Дај на мèне цвèк'сто. Кàжи на мèне, па че вàдим твèдай. Он често ми дàваше пàре. Съгà на мен ми е жàлно.*

2 л. ед. ч.: *Иа ти казùјем, па ти што сàкаши. Ти отодши млðгу рано на нùвуту. Ти не ме чùеш. Иа племèо, ка ти минù покрай нас. Че те пàтам иа тèбе твèдай, са прàви што штеш. Тèбе те не чùе никой дòма. Тен те дòкам. Ама он не ти дàва да бðши самà там. Онà ти прàви добрò, а ти не вàдиши. Онà не ти дàва на тен да поглèднеш мужèтете.*

3 л. ед. ч.: а) Мъжки род: *Он сàка да ти кàже кикò е билд. Он че стàйа бригадир. Вòзðдън он се кàра з бàбу си. Н'èга чùйем да дка по ко-зèтете. Че пимтùйте п'вра н'èга. Снòшка онì га видиш у селò. Онà н'èга га вòди на сèкуде. Съгà на н'èга му ѹе студенка. Иа му дàдо на н'èга бòлу кошùл'у. Н'èму дàва пò-мàлко леп. На н'èга онà не му орàти. На н'èга му провàрèт.; б) Среден род: *Он се дèне на квàстèц. Онò ѹе напра-вилò пàкос. Н'èга бàба га мàйе със сапùн. Мàлко ѹе, ама не га ѹе стра. Онì му правише лðше работе на н'èга. На н'èга му дàвашу сùлну рану.; в) Женски род: *Оди онà по цедèто, ама не знае што че бùде. О-о, онà ѹе млðго врèдна женà. Онà све сàка да чүйе. Н'у ѹу нèма у ѹжуту (Славине, Изатовци, Радейна, Верзар, Долна Невля, Протопопинци). Не ѡу ѹе стра н'у от пùшку (Сенокос, Смиловци, Горни Криводол, Борово, Лукавица, Звонци и др.). Дèка г'у ѹе намерил он (Скьрвеница, Петърлаш, Радейна и др.). Иа слùшам сàмо н'у. На н'у съм дàла млðго работе (селата на запад от Нишава). Кàза н'у да мàлчи (Гуленовци, Мъзгаш). Дàдо вòй на н'у вòду с котèлът (на ѹуг от Нишава). Н'о глèдам да уеддим (селата откъм Трънско). Иа донесо на н'у ѹабвèл'к'е. Донèл съм ву апчета за истинку (Скьрвеница, Лукавица, Нашушковица).***

1 л. мн. ч.: *Н'иie смо бùгаре. На ѹутредðн н'иie че ѹдемо на работе у горùту. Н'иie бèмо шес девоàчтiiйа. Ни смо ви каниле на гос'e (Звонци, Лукавица, Суково). Нас ни дкаше да с ѹдемо дòма. Не ни глèдаше добrè нас. Онì ни видише к'икò прàимо. На нас ни дойдиие гòс'e. Нам ни дàдоше пðшие (Болев дол, Гуленовци). Онì ни казаши на нас д ѹдемо на пла-стèн'e.*

2 л. мн. ч.: *Вàйе че седите тùва и че мàлчиште. Иа шиео кошùл'у, ка-ви дойдосте (Болев дол, Крупъц, Пирот). Вàйе че дðите козарè ѹутре. Дèнèска вас че нарадим по-добрè. Иа ви видò вас ѹучèра на пùтът. До-нèсо ви цвèк'е на вас. Нðсимо вам слàвe, дчете ли? (Долна Невля, Болев дол, Гуленовци, Пирот). Казà ли ви он на вас кðлко пàре че ви дадù.*

3 л. мн. ч.: а) Мъжки род: *Онì ѡу аресаши. Онì отидише у гра-динуту; б) Среден род: *Онà играиу вòзðн из рекùту (по-често в южните села) и Онì (за момчета) че ѹду с козетe. в) Женски род: *Онè се мàчеше млðгу врèме текà. За трите рода: Орàтиши сàшто ко н'i. Н'и г'и нèма у селò ѹучèра. Н'и ѡи млðгу бише у општинуту. Окайу ѡи сàмо н'i. И на н'i жената дàде црèши'e. Йучèра н'им докараше дèрвà (Лукавица, Долна Невля, Поганово, Болев дол, Власи, Планиница). Онì пийù, а он им нðси. Па си им нарèдим ѹжуту, ко си знам иа. На н'i им докараше бел леп.***

Изследването плана на функциониране на различните форми на личните местоимения показва, че средното и младото поколение предпочи-

тат аналитичните форми на мене, на тèбе, на н'èга, на н'ù, на нас, на вàс, на н'й. Синтетичните форми н'èму, нам, вам, н'им и др. се употребяват по-рядко и предимно в езика на старото поколение.

Личното местоимение за 3 л. мн. ч. има три форми: онѝ за м. р., онè за ж. р. и онà за ср. р. Последната форма има много ниска честота на употреба (вместо нея се използва формата за м. р. онѝ) в говора на селата, разположени на север от р. Нишава (за тези форми срв. БДА, т. IV, карта 251). В говора на Вълковия, Славине, Бребевница и Крупъц по-често се среща форма **ним** вм. им.

Наблюденията върху плана на изразяването доказват, че почти всички по-особени форми на личните местоимения, които се употребяват в царибродски говор, се откриват и в други български диалекти. Формите **он**, **она**, **они** се срещат в много западни български говори.⁶⁴ **Н'èга, на н'èга** откриваме в Трънско, Годечко, Белоградчишко, Благоевградско, Пиринско, Западните Родопи, Източните Родопи, Асеновградско и др.⁶⁵ Формите **вой, ву, ѹу, г'у** се срещат в Трънско, Белоградчишко, Софийско, Кюстендилско, Краище, Страндженско и др.⁶⁶ Формата **н'ему** (вж. карта 24) се употребява на много места в Трънско, Видинско, Софийско, Родопите и др.⁶⁷ **Ни, ник, на ни, на ник** откриваме в Трънско, Благоевградско, Гоцеделчевско, Видинско, Софийско, Родопите и др.⁶⁷ **Ни, ник, на ни, на ник** откриваме в Трънско, Благоевградско, Гоцеделчевско, Видинско, Михайловградско, Годечко, Страндженско и др.⁶⁸

Сравнението на личните местоимения в царибродски говор с личните местоимения на другите български диалекти може да продължи още много, но изводът ще бъде един и същ, че и в тази морфологична категория не може да се открие форма, която да не се среща и в други български говори.

Особен интерес представляват онези случаи от изнесения диалектен материал, от които се вижда, че удвояването на личните местоимения като общобългарска черта е закономерно явление и в царибродския говор: **Мен не ме е стра. Мèне ме е млòгу ѹат. Съгà на мен ми е жàлно. Тèбе те не ч'ие никой. Че те питам ѹа тебе тъгай. Онà н'èга га вòди на сèкуде. На н'èга онà не му орàти. На н'èга му дàваиу силно ранù. Н'у ѹу нèма у ѹижуту. На нас ни дойдие гòс'e. Йà ви видò вас ѹучèра у магазайнът. Н'и ги млòгу бìше у општинùту и мн. др.**

Втората част на удвоеното местоимение може да е в контактна позиция с първата част: **Мèне ме е млòгу ѹат. На нас ни дойдие гòс'e. Н'и ги млòгу бìше у општинùту** и др. Често пъти обаче позицията е дистанционна: **Че те питам ѹа тебе тъгай. Йà ви видò вас ѹучèра у магазайнът** и др.

Върху удвояването на личните местоимения като общобългарска черта на северозападните **у-говори** обръща внимание Б. Цонев.⁶⁹

⁶⁴ БДА, т. 3, карти 185—188.

⁶⁵ БДА, т. 3, карти 164, 193; т. 4, карта 240.

⁶⁶ БДА, т. 1, карта 165; т. 3, карта 197; т. 4, карта 243.

⁶⁷ БДА, т. 3, карта 184; т. 4, карта 241.

⁶⁸ БДА, т. 1, карта 167; т. 3, карти 190, 196; т. 4, карти 252 и 253.

⁶⁹ Б. Цонев. История на българския език, т. 1, с. 287.

Притежателни местоимения

В царибродския говор се употребяват притежателните местоимения, отразени в табл. 4.

Таблица 4

Именителен падеж Нечленувани форми

Брой на притежателите	Лице	Пълна форма			Кратка форма
		м. р.	ж. р.	ср. р.	
Единствено число					
1. Един притежател	1.	мой	мòна	мòйе	ми
	2.	твой	твòйна	твòйе	ти
	3.	m. r. ж. р. ср. р.	н'егòф н'он н'егòф	н'егòва н'òn'a н'егòво	н'егòво н'òn'o н'егòва
Множествено число					
2. Много притежатели	1.	мòи	мòйе	мòна (и)	ми
	2.	твòни	твòйне	твòйа (-и)	ти
	3.	m. r. ж. р.	н'егòви н'ònни	н'егòве н'ònне	н'егòва (-и) н'ònна (-и)
Единствено число					
3. Един притежател	1.	наш	наша	наше	ни
	2.	ваш	вàша	вàше	ви
	3.	н'ин' ¹	н'ин'a	н'ин'o	им
Множествено число					
4. Един притежател	1.	наши	наше	наша (-и)	ни
	2.	вàши	вàше	вàша (-и)	ви
	3.	н'ин'i	н'ин'a	н'ин'a (-и)	им/ним

¹ БДА, т. 4, карта 260.

Диалектен материал: **Тàйа кон' е мой. Тàйа ѹжа ѹе н'егòва. Тàмо мòйе детè нèма да пùштим. Офçете су наше, а козèте су н'ин'e. Твòйе ѹјдо нèкүде га нèма. Нàша(-и) селà су долèко от Цàрибrot. Вàше жèне нèмате ли вàйе? Тàйа матика ѹе н'òn'a. Нùно селò ѹе по-богàто. Нин'a стòка ѹе по-големà. Вàша чèрка не казà ли нùшто. Майк'a ми додди свàку нèдел'. Бàба ми бèше дште младà. Стрìна ѹу (-у в с. Горни Криводол, Бребевница, Борово) станала учìтел'к'у. Дèдо му умрè скðро-тùйу гòдин. Деçата ви дòма ли су? Чèрка вой избегàла у Сòвийу (с. Врабча, Звеници, Борово). Бàба н'у умрè мìnналуту гòдину (с. Славине, Изатовци, Крупъц). Баштà ни бèше пàметън чòвèк. Н'ивете ви су за копàн'e. Учи-тèл'тò им га нèмаше дòма. Тòвà све су наше н'иве. Свите н'ин'i бràйк'a че дòйду на свàдбу. Еднò вàше кùче ѹафкаше у горùту. И тòва ѹе наше де-тè и др. Системата на нечленуваните форми на притежателните местоимения е позната от други западни български говори. Тя е особено близка на Godечкия, Трънския и Белоградчишкия диалект. Формата за 3 л. мн. ч.**

на трите рода има много по-широк ареал (вж. БДА, т. IV, карти 260, 261 и др.).

Както при имената, формите за ж. р. мн. ч. на притежателните местоимения окончават на гласна *e*.

Притежателните местоимения за ср. р. мн. ч. имат специални форми *мðаа*, *твðаа*, *н'егðаа*, *н'ðк'а*, *нàша*, *вàша*, *н'ин*. Те функционират успоредно със своите дублетни форми, които са равни на формите от м. р. *мои*, *твðи*, *нàши*, *вàши* и т. н. Специалните форми за ср. р. мн. ч. се срещат повече в езика на възрастните хора и в говора на по-южните села.

Притежателното местоимение за 3 л. м. р. ед. и мн. ч. редовно получава ударение върху втората сричка: *н'егðф*, *н'егðаа*, *н'егðво*, *н'егðви*, *н'егðве*, *н'егðва*.

Кратката дателна форма за 3 л. мн. ч. *ним* се среща по-рядко от *им* (табл. 5).

Таблица 5
Членувани форми

Брой на притежателите	Лице	Пълна форма		
		м. р.	ж. р.	ср. р.
Единствено число				
1. Един притежател	1. м. р.	мойът твðйът	мойзата твðйата	мойето твðйето
	2. ж. р.	н'егðвийът н'ðн'ийът	н'егðвата н'ðн'ата	н'егðвото н'ðн'ото
	3.			
Множествено число				
1. Един притежател	1. м. р.	мойнте твðнте	мойнете твðнте	мойната (- ите) твðната (- ите)
	2. ж. р.	н'егðвите н'ðн'ните	н'егðвете н'ðн'нете	н'егðвата (- ите) н'ðн'ната (- ите)
	3.			
Единствено число				
2. Много притежатели	1.	нàшият вàшият н'инийът	нàшата вàшата н'ин'ата	нàшето вàшето н'ин'ото
	2.			
	3.			
Множествено число				
1. Един притежател	1.	нàшите вàшите н'ин'ните	нàшете вàшете н'ин'нете	нàшата (- ите) вàшата (- ите) н'ин'ната (- ите)
	2.			
	3.			

¹⁷⁷ Диалектен материал: *Мðайето детè ѹе у бòлнициту. Твðайето теглò ѹе големò. Мðите синове не су у Бòрово. Н'ин'ата(-ите) децà су млðго по-слùши. Н'егðвийът кон' ѹе бел и голем. Н'егðвите чудилà нèму кràй. Нàшиите нàвие су билò блиска докол селото. Н'ин'ете дрèе су нòве и ѹбаве. Н'ин'ата ѹжа ѹе срет Цàриброд. Н'егðвата(-ите) децà свите су у грат. Вàшият син пàре не дàва ли? Н'ин'ото детè се е изгубилò. Н'ин'ийът*

петъл дошъл у нàшийът двор при нàшете (и нàште) кокòшк'e. Нàшата ѹжа ѹе билà най-убàва у селото и др.

Притежателните местоимения закономерно се членуват в единствено число с -тът за м. р., -та за ж. р. и -то за ср. р. и в множествено число с -те за м. и ж. р. и -та за ср. р., която се използва успоредно с членната форма -те (*н'егðвата* — *н'егðвите децà*). Трябва обаче да се посочи, че специални неутрумни форми за множествено число при местоименията се използват по-често в сравнение с прилагателните имена.

При притежателните местоимения от мъжки род, които завършват на съгласна (*н'он*, *наш*, *ваш*), както при прилагателните имена, членната форма се прибавя към разширена основа с -и: *нàшийът*, *вàшийът*, *н'ин'ийът*. В тези случаи пред членната форма се е разбил звук *и* (табл. 6).

Таблица 6

Брой на притежателите	Лице	Пълна форма		
		м. р.	ж. р.	ср. р.
Единствено число				
1. Един притежател	1.	мойёга твðйёга	мойу твðйу	липсват падежни форми
	2.			
	3.	м. р. ж. р. ср. р.	н'егðвога н'ðн'ога н'егðво	
Множествено число				
1. Един притежател	1.	отънай отънай	1.	липсват падежни форми
	2.			
	3.	м. р. ж. р. ср. р.	н'егðвата н'ðн'ната н'егðвата	
Единствено число				
2. Много притежатели	1.	нàшега вàшега н'ин'ога	нàшу вàшу н'ин'у	липсват падежни форми
	2.			
	3.			
Множествено число				
2. Много притежатели	1.	нàшега вàшега н'ин'ога	нàшу вàшу н'ин'у	липсват падежни форми
	2.			
	3.			

Диалектен материал: *Н'ин'у сестрù ѹу изгонили. Дàдо ѹу еднò мðай и глù. За мойёга унùка че г'у жèнимо. Н'ин'ога братà га жазайлò кола. На мойёга братà син че се жèни и че дди войник. Йа н'ин'у дрèу не облàчим. Н'ин'у кошùл'у ѹа нèчем. Товà н'егðво коло га рассипà. Мойёга сина ти не знàеш. За твðйёга вòла нèма ранà. Твðйу стòку малку уздòше. Твðйу манцù ѹа не рùчам. Онѝ нàшега човèка су видели тамо. Тèгай н'ин'ога зè-*

та не уздише. Пётка нашега сёти ли се да пытаси, Нашега брата га изпратиши да коси и др.

В царибродския говор притежателните местоимения от мъжки и женски род в ед. ч. имат форми за агломеративен падеж: *мойёга*, *твойёга*, *мойу*, *твойу* и др. Формите за м. р. се заместват понякога в езика на младите информатори с именителните форми (*Окни твойётът брат* и др.), а агломеративните форми за ж. р. *мойу*, *н'егду* са в редовна употреба.

Притежателните местоимения за среден род в ед. и мн. ч. и за мъжки и женски род в мн. ч. нямат падежни форми (табл. 7).

Таблица 7

Брой на притежателните	Лице	Пълни форми		
		м. р.	ж. р.	ср. р.
Единствено число				
1. Един притежател	1.	мойетога твойетога	мойуту (мойту) твойуту (твойту)	мойто твойто
	2.			
	3.	н'егдовотога н'ён'отога	н'егдовту н'ён'уту	н'егдовто н'ён'то
Множествено число				
	1.	обща форма -те	обща форма -те	обща форма -та
	2.			
	3.			
Единствено число				
2. Много притежатели	1.	нашетога вашетога н'ян'отога	нашту вашту н'ян'уту	нашето вашето н'ян'то
	2.			
	3.	обща форма -те	обща форма -те	обща форма -та

Диалектен материал: *Твойетога мъжа не съм видела у магазайнът. От мойту сестрѝ ли си га записал тъвъа. Н'ён'отога мъжа са га изгонили од работуту. Дай дрѣйту на мойетога сина, он че те види и че си ѹу ѹуни. Ти свѣрши туй работу и тъгай ѹа че ти дадем кон'а мойетога. У старо време н'егдовотога брата по земѝ су влашти и што бой е видел он. . . . Иучёра видъ вашетога баштү и он беше на събранието. Онѝ су чекали н'ян'отога мъжа, ама не су га ватили (с. Борово, Поганово). Срѣто твойту майк'у. Од н'ён'уту чёрку по-добрà нёма на свет. Онà ѹе съекърва на мойту чёрку, ти не знайеш ли? Нашетога комиштү га окаже за работу. У н'ян'уту ѹжу имаше младо жёне. Дѣнѣска че орёмо и нашту нїву. И вашту майк'у беше у Цариброд и др.*

Облиците за агломеративния падеж на членуваните притежателни местоимения за единствено число м. р. са -тога (*мойетога*, *твойетога* и др.), за ж. р. -ту (*мойту*, *твойту* и др.).

Притежателните местоимения от мъжки и женски род в ед. ч. и от среден род в ед. и мн. ч. нямат агломеративна членна форма.

Членната падежна форма в ед. ч. на притежателните местоимения от ж. р. се употребяват редовно във всички царибродски села, докато членната форма -тога е ограничена функцията си предимно в случаите, когато притежателното местоимение е използвувано като определение при назования за лица и по-рядко при назования за животни: *Твойетога брата видѣ ли га?* и др. (табл. 8).

Таблица 8

Падеж	Пълна форма			Кратка форма	
	м. р.	ж. р.	ср. р.		
Нечленуваща форма					
Единствено число					
Именителен Винителен	свой свойега	свойза свойу	свойе няма	си	
Множествено число					
Именителен Винителен	свой няма	св旚ие няма	св旚а (свой) няма		
Членуваща форма					
Единствено число					
Именителен Винителен	свойт свойега	свойата и свойта свойту и свойту	свойето и свойто няма		
Множествено число					
Именителен Винителен	свойте няма	свойете и свойте няма	свойата и свойте няма		

Диалектен материал: *Онò ни ѹе свѣ детѣ. Нїе смо си свѣи. Он изокѣ свѣрши брата. Свойетога баштү че обѣчам, нёма да обѣчам чўждотога. Он каза на свойетога баштү, къде ѹе волът. Свойту чёрку че глѣдам подобрѣ, онд се знайе и др.*